

אורתיות מחכימורת

- גליון ז' -

י"ל ע"י סטאמ' - פרוייקט פיקוח הסת"ם העולמי
בראשות ובהכוונת הגאונים הג"ר משה אורי בלי שליט"א, הג"ר חיים שפרלינג שליט"א,
הג"ר יעקב זיונס שליט"א, הג"ר דן בריקר שליט"א והג"ר ראובן מנדלוביץ שליט"א

שאלות אקטואליות שעלו על שולחנם
של רבני 'בית ההוראה' של סטאמ'

שאלת חכם

בענין פסול קובה חב
הרב ראובן מנדלוביץ שליט"א:

בגמ' מנחות ל"א ע"ב, אמר ר' אחא בר בר חנה אמר ר' יוחנן מזהה שעשאה שנים שלש ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה ובלבד שלא יעשנה כוב. ופירש"י שקובה צר למעלה ורחב למטה חב רחב למעלה וקצר למטה. **טעם הפסול:**
א. לפי הקרית ספר ספר דבעין כתיבה תמה ומיושרת (משמע דפסול מדאורייתא).
ב. לפי הקרן אורה משום שאין זו דרך כתיבה וממילא אינה כתיבה תמה (משמע דפסול מדאורייתא).
ג. לפי היות רענן (ח"ב או"ח סי' א') ונחל אשכול אשכול (ח"ב דף ע"ב י"ט) שנראה כאילו כותב דבר שאינו של חובה ומצייר כרצונו, ופסול משום ביזוי מצוה (משמע דפסול מדרבנן).
והנה, למרות שמשמע מדברי השי"ס (וכפ"ש) דיש לפסול רק אם משני הצדדים (ימין ושמאל) הוא כקובה חב, **הפרישה בשם המהרש"ל, וש"ך** (סי' רפ"ח) כתבו לפסול אף קובה חב רק מצד אחד. ובמצאות הדבר מצי בסוף השורה לבד ולפי הפוסקים הנ"ל גם בזה יש לפסול.

בכמה שורות יש לפסול משום קובה חב:

בש"ת שבה"ל (ח"ב סי' קנה) כתב שג' שורות לבד מהווה פסול, דהיינו שורה אחת המסיימת כשאר השורות ושתי שורות הבולטות אחריה. ובח"ט (סי' טו) סתר זאת וכתב שצריך ג' שורות בולטות בכדי לפסול. ובמכתב הגר"ח ואזנר הנדפס בסוף ספר תורת הלוי כתב ששמע מאביו שהעיקר כמשנה אחרונה. ולדעת הגריש"א שתי שורות בולטות לבד פסול משום קובה חב.

מהו שיעור בליטת השיטה הפוסל משום קובה חב: ה בש"ת שבה"ל (ח"ב סי' קנה) כתב שהשיעור הוא תיבה שלמה. אך בליטת ברוחב י"ד בלבד 'בדאי אינו פסול'. אמנם בלשכת הקודש מובא בשם הגר"ש אלישיב שהשיעור הוא כראש הו"ו וכן שמעתי מהגר"מ פרידלנדר וכן מאחרים בשמו, וכן שמתלמידי הגר"א מורגנשטרן שגם הוא מודד כראש הו"ו ע"פ הגריש"א. אולם במשנת מרדכי מובא בשם הגר"מ' והגר"ש אלישיב שהשיעור הוא כשתי וו"ן.

ביאור שיטות הפוסקים בשיעור בליטת השורה: ונראה לבאר פלגותם דעת הסוברים ששיעור הבליטה הוא תיבה אחת הוא על פי המובא ב"ה' מזהה ותמונה בשיטה מקובצת שיש תיבה אחת, שנים ושלוש, הרי מדבר בתיבות מדורגות. ע"פ המובא בגימוריק יוסף ה' מזהה ותמונה בשיטה מקובצת 'הדברים האלה' כולל האות בין התיבות הוא י"א אותיות - תשע אותיות גדולות ושתי אותיות קטנות. 'אשר אנכי מצוך' כולל האותיות בין התיבות הוא י"ג אותיות - ששמה אותיות גדולות וחמש אותיות קטנות. אך היות שבדברי כמה פוסקים (האלפא ביתא, הג"ב, החזו"א ועוד הרבה) הובאו גדלים שונים בשיעור רוחב האותיות, קשה לעמוד על שיעור הבליטה המדויק הפוסל משום קובה חב.

ומשל משי"כ הפוסקים הנ"ל גדלים שונים באותיות א, מ, ס, ר, ש, אם רחב הוא בשיעור שני קולמוסין, או שלשה קולמוסין, או ארבעה קולמוסין. ועכ"פ לפי חלק מהמדידות יש הפרש של כשנים עד ארבעה קולמוסין סה"כ, דהיינו בליטה של קולמוס או שנים מימין וקולמוס או שנים משמאל.

בשיטת השבה"ל ששיעור הבליטה הוא תיבה אחת: ויש להקשות על פירוש השבה"ל ששיעור הבליטה הפוסל הוא תיבה אחת, שהרי למרות שהדברים האלה היא תיבה פחות מ'אשר אנכי מצוך', מ"מ ע"פ חשבון רוחב האותיות תיבת 'מצוך' אינה בולטת כמלא תיבה כלל - ובפרט כפ"ש ופשוטו השי"ס דבולט משני הצדדים הרי א"א לפרש כדבריו וע"כ שיעור הבליטה הוא פחות מתיבה (וכן ראייתו מתוס' תמונה כי שם אין הבליטה משני צדדים). ואולי זה הטעם דשבה"ל מסתפק בפחות מתיבה מה יתא השיעור. ובאמת במשנת מרדכי היא דהשבה"ל החמיר בשתי יודין וע"פ משי"כ לעיל באמת אין שום ביאור לשיעור תיבה אחת וצ"ל דחזר בו ממש"כ בתשובה, וצ"ע. ועוד צ"ע מקורו לשיעור שתי יודין. וכן בש"ת עולת יצחק (רצאבי, סי' קלז) כתב דהעיקר ע"פ השי"ס כשיעור תיבה שלמה הרגיש ג"כ דשיעור זה אינו עולה בקנה אחד עם דברי הראשונים הנ"ל.

והנה, בעולת יצחק שם הקשה על שיטת הגרי"ש אלישיב דאם הטעם כהיות רענן שהסופר כתב כציור ופסול משום ביזוי מצוה, אין נוכל לומר שבשיעור קטן כבליטת יו"ו שצריך למדוד לעמוד על מידתו י"ל דנראה כעין ציור.

ובאמת לפי משי"כ במשנת מרדכי אין כ"כ קושי בזה, היות ולכאורה בשתי אותיות אין צורך במדידה ויכיר היטב לכל אחד ואחד דיש כאן משום 'ציור'. וי"ל דמשום זה למחות שהספק שבה"ל מה השיעור, בשתי יודין היות ויכיר לכל, החמיר.

אולם ע"פ המובא בלשכת הקודש' שס"ל להגר"ש אלישיב דעיקר טעמו של קובה חב כית רענן, וע"פ מה שראיתי אצל הגר"מ פרידלנדר וכן שמעתי מהגר"א מורגנשטרן דהגר"ש סבר שגם באות אחת בלבד יש לפסול וכן מובא בלשכת הקודש שם, קושיות העולת יצחק לכאורה קושיא קצומה היא.

וי"ל דאין הכי נמי, ע"פ היות רענן שהגר"ש סבר כמותו השיעור צ"ל לפחות שתי וו"ן ששיעור זה נראה לעין כל בלי מדידה זה עיקר הדין, אלא החמיר לחשוש לדעת הקרית ספר וקן אורה אפילו בשיעור אות אחת ע"פ חשבון האותיות היות והיו ספק דאורייתא לשיתם.

תיקון פסול קובה חב ע"י נקבים: הסכמת כל הפוסקים שעשיית נקבים במקום הבליטה אינו תיקון המועיל היות וצורת הקובה חב במקומה עומדת. ולכאורה צ"ע בזה כי הלכה פסוקה היא דשיעור פרשה שלא במקומו פסול, ובכ"ז הקילו רבים לבטל שיעור הפרשה ע"י נקבים. וכן בתשב"ץ צ"צ ועוד מקילים בשיעור פרשה שניכר בו שנעשה מטעם אחר (כגון בעמוד של עשרת בני המן שהקילו הפוסקים בדיעבד).

וק' ע"פ מה שהקילו הגרי"ש אלישיב דהשיטה של השיעור פרשה אף לדעת הרמב"ם אינה מצטרפת לפסול משום קובה חב היות ויכיר ענושה כן לצורך המצוה ואינו נראה ככותב ציור. וא"כ עשיית הנקבים לכאורה הוסי' הביזוי מצוה ויכיר שלא כתב כן משום שאין שם קלף להמשיך הכתיבה, וא"כ לפי היות רענן עכ"פ (ואולי אף לק"ס וק"א), יש לצדד להכשיר ע"י עשיית נקבים כמו ע"י משיכת האותיות להשוות השיטין, ויש לדחות וצ"ע.

האם שייך פסול קובה חב בתפילין ומזוזה: העיטור כתב דמסתבר דפסול גם בתפילין, וכן מפורש בבית רענן הנ"ל דפוסל אף בתפילין. וכן משמע מתוך דברי ספר התרומה וכן כתב בשבה"ל (ח"ח סי' טו) שלא מצאתי מקום להחיר נגד המפורש בבית רענן. וכן לפי הקרית ספר וקן אורה פשוט דפסול גם בתפילין וס"ת היות והוא מדין כתיבה תמה.

לצלר אומן

טיפ קליגרפי לשיפור הכתיבה
מאת הרב אלימלך וינשטיין

עצות לשיפור שחרות ודילול הדיו:

1. בכדי לקבל תוצאה טובה של תכלית השחרות מומלץ:
א. להשתמש בדיו עם סמיכות גבוהה [פחות אחוזי מים].
ב. להוסיף לתוך הקסת כ- 10 טיפות של דיו עשן שמנים [רק המקורי בהכשר בד"ץ העד"ח] ולערבב היטב את הקסת מידי יום.
שים לב! יש צורך לנער את בקבוק העשן שמנים היטב לפני הטפטוף לקסת.
2. במידה והדיו סמיך מידי, ניתן לטפטף 5 טיפות חומץ ע"י טפטפת. יש להימנע מלהוסיף שוב ושוב חומץ לאותה כמות דיו, ריבוי חומץ עלול לקלקל את מרכיבי הדיו.
3. שיטה נוספת לדלל את הדיו מבלי לפגוע ברמת השחרות היא לטבול את הקסת במשך 5 דקות בכוס מים רותחים, לערבב היטב ולהמתין שהדיו יתקרר.
4. שיטה נוספת [מומלצת רק במקרה שהעצות הנ"ל לא הועילו], ניתן להוסיף בזהירות לתוך הקסת - רבע טיפת סבון כלים של חברת 'פיידי' ולערבב היטב. אך יש להקפיד שהטי"ף תהיה קטנטנה, 'טופח' שלא על מנת להטפיח".

אזהרה:

אסור לחשוף את הדיו לשינויי מזג אויר קיצוניים [קור או חום]. הדבר עלול להפריד את מרכיבי הדיו ואז גם דיו שמטבעו הוא שחור ביותר, עלולים להיווצר בו קווים שאינם שחורים כדבעי.

אם ישנם בחדר הכתיבה שינויי טמפרטורה משמעותיים בין היום לבין הלילה צריך להניח את הקסת בתוך כלי מבודד [תרמוס/צידינית] למשך הלילה, כדי שהבדלי הטמפרטורות לא יפריקו את מרכיבי הדיו.

אם אירע שהדיו נחשף לשינויי טמפרטורה והוא נהרס, הפתרון הוא לבשל במים חמים על פי ההוראות המובאות לעיל כדי להרכיב מחדש את סממני הדיו.

אותיות פורחות

פסול זיינין נוניין

איטא ברייטא (שבת ק"ג): שלא יכתוב זיינין (ציור 1) נוניין והיינו שלא יאריך את ירך הזייין כדי שלא תדמה לנויין פשוטה. ויש לזון כמה הוא שיעור הארכת ירך הזייין שכבר יש לחוש שתדמה מחמתו לנויין. והנה ביאלפא בייטא (אות נויין פשוטה) כתב ששיעור נויין פשוטה הוא י' קולמוסים עם גגה כדי שתהא ראויה לכפפה; והיינו שאורך ירך נויין פשוטה לכתחילה הוא בשיעור ג' קולמוסים (ציור 2) ונמצא שההפרש בין שיעור ירך הזייין לכתחילה, לשיעור ירך נויין פשוטה לכתחילה הוא בשיעור קולמוס אחד בלבד. ואפילו אם לא האריך את ירך הנויין פשוטה בשיעור ג' קולמוסים כתב הידרכי משה (סימן ל"ו ס"ק ז') שעדיין היא כשרה בדיעבד, ובהכרח שהיא פסולה לזייין.

וביאלפא בייטא (הארוך) באות קו"ף מבואר שהירך השמאלי שלה הוא כתמונת נויין פשוטה, ושיעור יריכה הוא שנים וחצי קולמוסים, ומבואר שכשהירך בשיעור שני קולמוסים ומחצה (ציור 3) היא כבר נדמית לנויין פשוטה יותר מאשר לזייין ואפילו תינוק לא יעיל להכשירה לזייין דעל כל פנים יש לפסולה משום דמיון לנויין. והגיד משה שאול קליין שליט"א כתב בתשובה שאפילו אם האריך את ירך הזייין מתחת לשיטה רק בשיעור שלוש קולמוס בלבד (ציור 4) כבר הוי בכלל ספק המצריך לשאלת תינוק.

ודנו פוסקי הזמן האם ניתן לשאול עליה לתינוק, וזאת מכיון שלכאורה בזמנינו לא שייך כל כך לשאול לתינוק על אורך הזייין שהרי התינוקות בני ימינו אינם בקיאים בצורת נויין פשוטה שהיא כאורת זייין כי בכתב הדפוס הנויין היא בצורת ו' ארוכה ולכן גם לנויין פשוטה כשרה שיריכה בשיעור ד' קולמוסים ויותר הם טועים לקרות זייין, ועל כן הורו שאם צריך לשאול לתינוק על זייין ארוכה יש להקדים ולבחון האם הוא יודע לקרות נויין פשוטה ארוכה כראוי, ורק אם הוא קורא אותה נויין אז אפשר להראות לו את הזייין ולסמוך על קריאתו. אך אם קורא לנויין פשוטה כשרה זייין, אין מועיל ללמדו שזו נויין פשוטה. והגיסיון מורה שתינוקות כאלו הם נדירים מאד ולכן קשה להכשיר ז' שארכה כשיעור שני קולמוסים ושלש.

ועל כן צריך לנהוג משנה זהירות שלא להאריך את ירך הזייין אפילו מעט כדי שלא תגיע לכלל שאלת תינוק. ומלשון התיקון תפילין שכתב 'זהו גי' וירד באמצע, וקצר ולא ארוך' משמע שאף צריך לקצרה מעט משאר האותיות שבשורה. וכן משמע קצת ממה שכתב ביאלפא בייטא (החמישי) שלא תהיה ארוכה כל כך כמו הוי"ו פן תדמה לנויין פשוטה, ומוכח לכאורה גם כן כהתיקון תפילין שצריך לקצר הזייין משאר אותיות שבשורה.

אמנם הגיד משה שאול קליין בתשובה הנ"ל כתב דבר חידוש, שיש להקל שאם האריך את הזייין יותר מהשיטה עד שיעור חצי קולמוס (ולא עד בכלל), יש לצרף את מה ששאר הנוניין הפשוטות ארוכות מאד, כדי להוכיח שהיא זייין ולא נויין. ואף שכתב השבט הלוי (חלק ט' סימן י"ז) שאי אפשר להכשיר ז' ארוכה ע"י מה ששאר הנוניין ארוכות יותר, היינו דווקא בכה"ג שהיא בשיעור נויין פשוטה כשרה. אבל במקום ספק יש לסמוך על שאר נוניין שבאותו הכתב כדי ללמד על צורתה שהיא ז'.

ועוד יש להקל להכשיר באופן שירך הזייין יורדת מתחת לשיטה בשיעור חצי קולמוס ויותר אך הראש עבה משאר ראשים שבאותו הכתב, ואין ביריכה יותר משני קולמוסים ביחס לראשה (ציור 5).

ואם הירך ארוך אפילו בשיעור הכשר לנויין פשוטה, אך אינו בולט כלל מתחת לשיטה מחמת שהרחיב את חללי האותיות ועשהו בשיעור ב' קולמוסים ויותר (ציור 6) יש ללמוד מדברי הידרכי נועם (אהע"ז סימן ג') שהיא כשרה. אמנם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיש לשער את האות גם כלפי עצמה וסומכים על הידרכי נועם רק עד שיעור מסוים.

ועוד שכל קולת הידרכי נועם מועילה דווקא באותיות שעובי ראשן הוא בשיעור עובי קולמוס של שאר השיטה, אבל באותיות זעירות או רבות, שראשן הוא בעובי קולמוס שונה מעובי הקולמוס של שאר האותיות שבאותו הכתב, [דאי לאו הכי, אין זה אות זעירא אלא אות קצרה ותשתנה צורתה לידיד], בזה ודאי אין אורך שאר האותיות שבשיטה מציל, ודינם אותן בפני עצמן. ועל כן יש להזהיר הסופרים שכשעושים אות זייין זעירא, [וכגון בתיבת 'זיוטא' שהובאה בעלון הקודם במדור 'תמונת הסוגיה'], שיש להיזהר מאד שלא להאריך את הירך יותר משיעור שני קולמוסים לפי עובי גגה שהרי אנו דנין את האות כלפי עצמה ולא כלפי שאר הכתב.

1. אך יש לדחות שהיא לשיטתו שכתב באות וי"ו שצריך להארכה מעט מתחת לשיטה כדי שלא תדמה לידיד, ואיך אין ראיה שמה שכתב לקצר את הזייין מהוי"ו נכונה לקצרה משאר האותיות שבשורה כי יתכן שכונתו שצריך לעשותה כשאר האותיות שבשיטה, ולא כמו היי"ו שהיא ארוכה יותר. אך עכ"פ זה ודאי מבואר בדבריו שאין להאריך רגל הזייין אפילו מעט יותר מהשיטה.
2. ומקור שיעור חצי קולמוס שכתב שם לכאורה הוא נלמד מלשון ביאלפא בייטא הנ"ל באות קו"ף שיש לקצר אורך הירך השמאלי שלה שהוא כנויין פשוטה שהיא בשיעור שני קולמוסים ומחצה בלבד, וזוהי בשיעור זה כבר חשיבא נויין פשוטה ואין להכשירה לזייין.

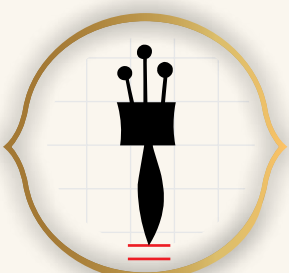
- 2 -

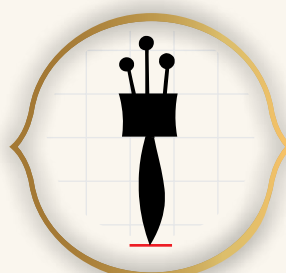
- 1 -

- 4 -

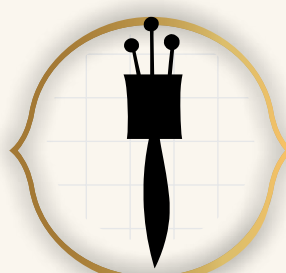
- 3 -

- 6 -

- 5 -

צורות האותיות מתוך הספר מקדש מעט מהדורת 'סימא דקדושה'

תגובות למדור "תמונת הסוגיה" מעלון ר':

1. רגלה כמעט 5 עובי קולמוס - נויין סופית זעירא כשרה.
2. לפי שיש ברגלה שיעור ג' קולמוסים ביחס לראש הרי זו ז' ויש לציין שאם הכתיבה הכללית הייתה דקה, שאורך אות ממוצעת היה בשיעור ד' קולמוסים, היה מקום להכשיר או לכל היותר לשאול תינוק, אלא שבשביל זה היה צריך לראות יחס הכתב ואי אפשר להסתפק בצילום תיבה אחת.

מטרת המדור היא לעורר לב המעיינים התגובות לשאלות אינן מביעות את עמדת סטאמ"פ ו/או רבני סטאמ"פ.

תמונת הסוגיה

תמונות עדכניות מ'לשכת ההגה' של סטאמ"פ

האם הנו"ן כשרה? וצ"ת

תשובות למדור זה ניתן לשלוח למייל:

s800201151@gmail.com (לציין בשורת הנשוא 'תמונת הסוגיה')

תגובות נבחרות יפורסמו בעז"ה בגליון הבא.

סטאמ"פ הינו ארגון ראשון מסוגו העוסק בפיקוח על מוצרי סת"ם. מוצרי הסת"ם שתחת פיקוחו נכתבים ע"י סופרי-סטאמ"פ, עם קלף ודי שמואשים על ידינו, עוברים הגהה כפולה על ידי שני מגייה-סטאמ"פ ושתי הגהות מחשב, ולבסוף מאושרים ומוחתמים על ידינו. ארגון סטאמ"פ פועל ללא מטרת רווח ועומד תחת עינם הפקוחה של גדולי הרבנים בתחום הסת"ם.

אישור והחתמת מוצרי סת"ם | לשכת הגהה | הכשרת מגייהם | בית הוראה | ליווי סופרים

שעות קבלת קהל בבית ההוראה: א-ה 15:45-15:15 שמואל הנביא 90 ירושלים.
העלון מפרי עטו של מחבר הספר סימא דקדושה על המקדש מעט. הגהה: הגיד יעקב זיונס שליט"א. עיצוב: שלמה לרר חברה למיתוג ופרסום בע"מ.

מספר טלפון: 1800201151 | מייל: s800201151@gmail.com

להרשמה לקבלת העלון לחץ כאן <<

